

В статті визначено рівень готовності до професійного самоопределення випускників шкіл-інтернатів. Визначено структурні компоненти, показники, критерії та рівні сформованості готовності старшокласників до професійного самоопределення. Проаналізовано результати констатуючого етапу психологічного експерименту.

Ключові слова: професійне самоопределення особистості, процес професійного самоопределення, професійна спрямованість особистості, професійна орієнтація, старший шкільний вік.

Dudnik O.O.

STUDY OF READINESS FOR PROFESSIONAL SELF GRADUATES OF BOARDING SCHOOLS

The article defines the level of readiness for professional self-determination of graduates of boarding schools. The structural components, indicators, criteria and levels of readiness of senior pupils to professional self-determination. The results of ascertaining stage of psychological experiment.

Keywords: professional self-identity, the process of professional self-determination, professional orientation of the person, professional orientation, the senior school age.

Стаття надійшла до редакції 06.04.15

УДК 130.2:91

*Завгородько Л.В.
Харків, Україна*

ФІЛОСОФІЯ ГЕОГРАФІЇ В ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність проблеми. Проблема ідентичності за останні роки виросла до фактору національного та міжнародного масштабу. Сьогодні визначається як аксіома, що народ, нація, держава не можуть існувати не усвідомлюючи своєї ідентичності. Людина як індивід та як представник певної етнічної та соціальної спільноти опиняється в ситуації необхідності визначення або уточнення власної ідентичності, співвіднесеності з певним географічним оточенням та його політичними і культурними корелятами. В межах надзвичайно широкої і багатоаспектної проблеми ідентичності значне місце займає і професійна ідентичність в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення ідентичності як наукової проблеми має порівняно давню історію. У психологічному розумінні, витоки цього поняття, його інтелектуального осмислення й аналізу можна знайти в працях античних і середньовічних філософів, у філософії Д. Локка і Д.Юма, в основоположників класичної німецької філософії, а також у творах П.А. Флоренського, С. К'єркегора, М. Хайдеггера, Т. Адорно, М. Шелера, А. Шопенгауера, П. Рікера, М. Фуко, В.С. Біблера, М.М. Бахтіна, А.Ф. Лосева, М.К. Мамардашвілі. Проблеми індивідуальної ідентичності (часто в іншій термінології) розглядалися в західній психології А. Адлером, У. Джеймсом, Ж. Лаканом, Д. Парфітом, З. Фрейдом, Ю. Хабермасом, М. Хайдеггером, К. Хорні, Е. Еріксоном, К. Юнгом, у вітчизняній – В.В. Абраменкової, М.М. Бахтіним, І.С. Коном, В.С. Мухіної, І.П. Попової та ін.

У вітчизняній науці проблеми ідентичності розглядалися в основному в плані індивідуальної та соціальної психології. Завдяки роботам Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, Л.С. Виготського, І.С. Кона, А. Н. Леонтєва, М.І. Лисиної, В.С. Мерліна, В.С. Мухіної, Л.Д. Олійника, Л.С. Рубінштейна, А.Г. Спіркіна, Є.В. Шорохової та ін., Склався певний категоріальний апарат, в якому ідентичність розглядалася як прояв самосвідомості. Встановлена нетотожність цих двох понять і наявність складної взаємозв'язку між ними.

Менш вивченою залишається проблема професійної ідентичності. У вітчизняній науці ця теоретична традиція була менш затребувана, і соціологія професій тільки тепер починає інституціоналізуватись.

Професійна ідентичність як комплексне, інтегративне поняття досліджувалося такими вченими: Е. П. Єрмолаєва, Д. І. Завалішина, Н. С. Пряжников, С. А. Климов, А. А. Реан, Д. В. Ронзін, В. І. Павленко, Л. Б. Шнейдер, В. М. Проселова, Ю. П. Поваренко. Порівняно недавно стали з'являтися роботи, присвячені ідентичності працівників окремих професій. У працях вчених, що займалися дослідженням даної проблеми, поняття професійної ідентичності не сформульовані достатньо чітко. В цілому воно передбачає набір деяких характеристик, які допомагають орієнтуватися у світі професій, реалізовувати особистий професійний потенціал.

Метою даної статті є концептуалізація філософії географії в формуванні соціокультурної та професійної ідентичності в контексті більш широкої культурно-антропологічної парадигми.

Концепт географії, визначений широким спектром дисциплін, набуває в сучасній науці важливого методологічного та освітнього значення, формуючи думку людини щодо оточуючого середовища, в тому числі в межах того чи іншого професійного співтовариства як носія певної субкультури. Залучення філософії географії до освітніх та професійних практик допомагає зберегти баланс між нестримними тенденціями до глобалізації і уніфікації культур в космополітичному віртуальному просторі, а з іншого, центробіжними прагненнями етнічних спільнот та невмирущою жадобою кожного індивіду до особистої політичної та економічної свободи та мобільності, в тому числі професійної.

Людиновимірні інтенції філософії географії можуть бути визначені через проблему людини як представника певної спільноти і мешканця певного географічного середовища, в такій ж мірі, як суб'єкта, учасника і творця соціокультурного простору, в тому числі професійно-освітнього. Якщо до природного середовища людині насамперед треба пристосовуватися, то щодо соціального, культурного, комунікативного простору, вона сама акумулює та формує його смисли, а також тієї ідентичності, яку вона відчуває як приналежна до певної етнічної / культурної / професійної спільноти. Пізнавальний потенціал світоглядних пошуків закладений ще в дописемній культурі, але вже на рівні свідомих пошуків ідентичності і тих культурних практик, через які вона осмислюється та здобувається, включаючи освітні проекти, формуються певні компоненти філософського осмислення географії.

Географічні межі не статичні. Вони часто йдуть слідом за політичними змінами. Держави розпадаються, інші йдуть до більшої інтеграції (Євросоюз; Гонконг став частиною Китаю). Сама географія нерідко стає засобом політичної ідентичності, так само як колоніальні імперії, проводячи кілька нових ліній на карті, позначали результати своїх завоювань незважаючи на існуючі соціальні та політичні структури. Тим не менш культурно-антропологічний поворот у філософії географії в ХХ столітті проявився у зміщенні акцентів на нових акторів геополітики, якими стають не держави, що керуються лідерами, а людські спільноти, що складаються з індивідів – носіїв певної соціальної, економічної, культурної, етнічної та кінець кінцем просторової ідентичності.

Географія як наука оперує категоріями, що мають високий потенціал філософської рефлексії. Будучи актуалізовані у філософській площині, вони набувають ще й виразного філософсько-антропологічного та культурологічного змісту. Освітня парадигма спрямовує цю актуалізацію у бік життєвості й професійного самовизначення.

Виявлено, що саме людина виступає творцем і суб'єктом життєвих смислів як індивід, як науковець, винахідник, першовідкривач, але й представник певної соціальної та етнічної спільноти, а також і як людина, що навчається і навчає, здобуває професію і вибудовує своє життя на цій основі. Займаючись географією як навчальним предметом, наукою або предметом філософської рефлексії, людина виявляє наявні в ній феноменологічні, герменевтичні, а також людинотворчі та виховні складові.

В українській культурі освітня практика стала формою збереження національної ідентичності та визначення кордонів буття пересічного українця, а починаючи з Г. Сковороди засобом усвідомлення своїх природних нахилів і здібностей, можливосте, закладених в т. зв. «сродній праці», яка відповідає глибинній сутності людини.

У вітчизняній науці серед учених немає єдиної думки в питанні про місце професійної ідентичності в загальному ідентифікаційному просторі. Так В. І. Павленко вважає, що профідентичність – невід’ємна частина особистісної ідентичності. Іншої думки дотримується Н. С. Пряжников, який стверджує, що формування професійної ідентичності сприяє розвитку особистості в цілому, будучи основним імпульсом у даному процесі. Універсальна точка зору, на наш погляд, визначає професійну ідентичність як частину соціальної ідентичності, при цьому профідентичність формується відповідно до закономірностей соціальної ідентичності (самовизначення, вироблення поведінки в соціальній групі, позитивне ставлення до цієї групи, міжгрупові відносини). З огляду на це філософія географії стає одним із способів людини окреслювати навколо себе метафізичний кордон і осмислювати навколишній простір: гендерний, соціальний, політичний, моральний, естетичний, конфесіональний, які в цілому складають соціокультурне середовище, органічним сегментом якого є сфера професійного застосування людиною тих знань, яка вона здобуває як учасник і суб’єкт освітнього простору. Таким чином, філософія географії стає одним із засобів визначення індивідуальної та колективної ідентичності. Більше того, філософія географії як освітня модель стає моделлю життєтворчості людини, системою координат для визначення внутрішнього та зовнішнього світу.

Людинотворчий та виховний потенціал філософії географії полягає також в формуванні міфологічної та історичної свідомості як «контурів» для визначення засадничих основ людського буття та спілкування як обумовлених певним хронотопом, місцем та часом існування, напрямками облаштування соціокультурного та професійного простору. Власне сфера освіти стає таким простором, де людина набуває знання, в тому числі географічні та розпочинає свою подорож у світ дорослого життя, де будуть свої відкриття, зупинки та зустрічі, освоєння нових просторів в буквальному та життєтворчому сенсі і облаштування свого місця.

В українській культурі філософія географії стає засобом визначення національної ідентичності, культурної своєрідності, а також засобом осмислення духовного ландшафту людини. Осередком цього внутрішнього світу, «географічним центром» людського мікрокосму стає серце людини, яке, якщо функціонує правильно, підпорядковує всю діяльність людського організму і його відносини з навколишнім середовищем. Серце здобуває свого філософського та морального визначення насамперед в філософії Г. Сковороди та П. Юркевича, а також в освітній діяльності українських братських шкіл, Києво-Могилянської академії та інших просвітницьких інституцій, орієнтованих на всебічний розвиток людської особистості. В українській культурі освітня практика стала формою збереження національної ідентичності та визначення кордонів духовного буття пересічного українця та напрямків його подальшого професійного розвитку. Тому філософія географії – проблема не тільки просторових і світоглядних орієнтирів людини, але і питання про саму людину, вона має чітку філософсько-антропологічну парадигму всередині себе, про її життєві завдання. Адже свою місію щодо здобування хліба насущного людина усвідомила вже після здобуття знання взагалі як один із наслідків цієї драматичної події. Філософія географії в цьому сенсі заповнює той дефіцит в розумінні себе та світу, який залишають не актуалізованим основні напрями рефлексії щодо географічних вимірів буття людини, оскільки в них йдеться не стільки про людину як особу та індивід, скільки про рід людський та про окремі народи, шляхи формування та самовизначеності їх ідентичності, унікальності та майбутніх перспектив.

Проблема ідентичності включає в себе позначення свого місця в культурному та професійному просторі, необхідного для вибору моделі поведінки в умовах різноманіття можливостей людини. Самовизначення передбачає інтерпретацію моделей культурного та професійного розвитку, тоді як кордони культурних, історичних, географічних просторів стають відносними

Висновки. Таким чином, філософія географії як навчальний предмет та як парадигма мислення виконує важливі функції не тільки по збереженню інтелектуальної гнучкості та географічної мобільності, з одного боку, та збереження національної ідентичності, з іншого, в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти, але й працює на плідну працю щодо усвідомлення власних життєвих завдань в професійному відношенні. Цей вибір здійснюється в той час, коли ми перебуваємо на різних етапах навчання, насамперед в старших класах школи та вищих навчальних закладах. Тому ключова роль у визначенні світоглядних підвалин професійної ідентичності людини належить саме освітній сфері. Подальше життя лише перевіряє та корегує зроблений вибір.

Список літератури: 1. Харден, К. Исследовательские парадигмы взаимодействия человека и окружающей среды // Культурная и гуманитарная география. – 2013. – № 2; [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.gumgeo.ru/index.php/gumgeo/article/view/78> 2. Varzi, Achille C. Philosophical Issues in Geography – An Introduction // *Topoi*. – 2001. – No. 20:2. – pp. 119-130; [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.columbia.edu/~av72/papers/Topoi_2001.pdf 3. Зиммель, Г. Большие города и духовная жизнь / Г. Зиммель // Логос. 2002. – № 3 (34). – с. 1-12.

Bibliography (transliterated): 1. Harden, K. Issledovatel'skie paradigmy vzaimodejstviya cheloveka i okruzhajushhej sredy // Kul'turnaja i gumanitarnaja geografija. – 2013. – № 2; [Jelektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa: <http://www.gumgeo.ru/index.php/gumgeo/article/view/78> 2. Varzi, Achille C. Philosophical Issues in Geography – An Introduction // *Topoi*. – 2001. – No. 20:2. – pp. 119-130; [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.columbia.edu/~av72/papers/Topoi_2001.pdf 3. Zimmel', G. Bol'shie goroda i duhovnaja zhizn' / G. Zimmel' // Logos. 2002. – № 3 (34). – с. 1-12.

Завгородько Л.В.

ФІЛОСОФІЯ ГЕОГРАФІЇ В ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Здійснено філософський аналіз концептуалізації філософії географії в формуванні соціокультурної та професійної ідентичності в контексті більш широкої культурно-антропологічної парадигми. Доведено, що антропологічні інтенції філософії географії можуть бути визначені через постановку проблеми людини як представника тієї чи іншої спільноти, в тому числі професійної, актуалізація якої відбувається в умовах певного соціокультурного простору, в тому числі його освітнього сегменту.

Ключові слова: філософія географії, професійна та соціокультурна ідентичність, соціокультурний простір, простір.

Завгородько Л.В.

ФИЛОСОФИЯ ГЕОГРАФИИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ И СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Осуществлен философский анализ концептуализации философии географии в формировании социокультурной и профессиональной идентичности в контексте более широкой культурно-антропологической парадигмы. Доказано, что антропологические интенции философии

географии могут быть определены через постановку проблемы человека как представителя определенной общности, в том числе профессиональной, актуализация которой происходит в условиях определенного социокультурного пространства, в том числе его образовательного сегмента.

Ключевые слова: философия географии, профессиональная и социокультурная идентичность, социокультурное пространство, пространство.

Zavhorodko L. V.

PHILOSOPHY OF GEOGRAPHY IN FORMATION OF THE PROFESSIONAL AND SOCIO-CULTURAL IDENTITY

The article deals with philosophical analysis of the philosophy conceptualization of geography in shaping social, cultural and professional identity within a wider cultural and anthropological paradigm. It proves that anthropological intentions of the philosophy of geography can be revealed through formulation of the problem of a man as a representative of a certain community, including a professional community as well, whose actualization takes place in a particular social and cultural space, including its educational segment.

Key words: the philosophy of geography, professional and socio-cultural identity, socio-cultural space, the space

Стаття надійшла до редакції 12.04.2015

УДК 378

*Иванова Е.Н.,
Казахстан*

РОЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Образование занимает особое место в развитии общества, именно оно определяет его будущее, формирует интеллектуальный потенциал, как активной личности, так и государства в целом.

В Концепции развития образования в Республике Казахстан до 2015 года, раскрывающей стратегию, основные направления, приоритеты, задачи государственной политики в области образования и механизмы их